

PANNON EGYETEM
MODERN FILOLÓGIAI ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR



Oktató: Köcséné dr. Szabó Ildikó

Tantárgy: Megfigyelések az iskolában

Készítette: Dombi Tibor, pedagógiatanár szak, MA, levelező, neptun-kód: ILK14J

Ének-zene tanóra

Az óra anyaga: A régi és új stílusú népdalok stílusjegyei

Újlak utcai Általános Iskola, Budapest

2017. április 6., 7. óra

Osztály: 7d

Az órát tartotta: Pekárné Németh Éva német és ének-zene szakos tanár

A tanmenetbe integrált Digitális Témahét alkalmából tartott tanóra

Előszó

A digitális témahetek keretében tartott órák egy projekt-koncepció köré szerveződnek, és különlegesen abból a szempontból, hogy nem a szokásos tantermi környezetben, hanem az informatika teremben tartják. Ennek a témahétnek az elágazások volt a vezérgondolata, a tanárnő némi rábeszéléssel fogadta el, hogy bevonjuk ezt az órát is a projektbe, és hogy megfigyelőként részt vegyek az ének-zene órán.

Az iskolai dokumentumok szerint a 36 órás tantárgy tanmenetét B. Horváth Andrea tanmenetjavaslata alapján készítették, amit az Ének-zene 7. évfolyam c. tankönyv átdolgozott kiadásához kaptak. Az ének-zene tantárgy tanítói az ún. TÉR munkaközösségbe szerveződtek (testnevelés, ének-zene, rajz) a készségtárgyas klasszikus felosztás szerint. A munkaközösségbe tartozó tanárok az iskolai szerveren tartják közös mappában a tanmeneteiket. A tanárnő elmondása szerint az adott német tagozatos osztály úgy magatartási mint tanulmányi szempontból a legjobbak közé tartozik az iskolában. Jól együttműködő, szociálisan fejlett kultúrájú csoport. Ennek az osztálynak második éve tanítja az ének-zene és a német tantárgyakat, így jól ismeri őket - képességeiket, magatartási és tanulmányi problémáikat.

Számomra fő feladat a tanári személyiség megfigyelése volt. Azért választottam ezt, mert fontos számomra, hogy egy szakórán egy ilyen tapasztalt tanári személyiség hogyan „működik”, milyen tanári attitűdök segítik a tervezett munka elvégzését és a tanulói csoport fejlesztését.

Megfigyelési szempontjaim:

- óraszervezés
- munkaformák
- tanár-diák kapcsolat
- kommunikáció
- tanári tulajdonságok
- vezetési stílus

Felhasznált szakirodalom alapját Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága c. kötet adta, de az internetről és az elérhető szakkönyvekből is merítettem, ezeket az adott utalásnál jeleztem.

*

1. Óraszervezés

Az órára a tanárnő óravázlattal készült, könyvet hozott a népdalgyűjtés bemutatására és előzetesen az interneten keresett bemutatható anyagokat, mivel ezen az ének órán rendelkezésére állt a projektor.

Az óra kiindulása értelemszerűen egy ismert népdal közös eléneklése volt, a tanulók körben helyezkedtek el, ülve énekeltek, kissé bátortalanul, amit a tanár kézmozdulatokkal, jelentőségteljes szemmozgásokkal próbált oldani. (1) Ugyanakkor egész órán jellemzően a

tanulóktól távol helyezkedett el, nem mozgott a teremben, nem közeledett fizikailag a tanulók padjaihoz, és tipikusan frontális formában vezette az órát. A szakmai felkészültség és háttértudás valamint a pedagógiai gyakorlat ugyanakkor jól látszott, hiszen egy 50-es éveiben járó nagyon tapasztalt tanári személyiségről beszélünk, a szabályozó feladatokat és a szakdidaktikai tennivalókat problémamentesen tudta egyensúlyban tartani ebben a „bonyolult kommunikációs térben”. (2)

Eszközhasználatban ez a tanóra a megelőző és valószínűleg az elkövetkező ének órától is nagyban különbözött, mert minden tanulónak rendelkezésére állt a számítógép, és a demonstrációra a projektor. A témahét szellemiségéhez kötődően a mobiltelefonokat is bevonták a keresési feladatokba, így a tanulói aktivitással is kevesebb gond volt, motiváltabbak a gyerekek, ha az általuk mindennapokban is használatos kommunikációs eszközöket tanórán is használhatják.

1: Zétényi Ágnes: A hatékony tanár (In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, 289. o.)

2: Buda Béla: Kommunikáció az osztályban (uo. 13. o.)

2. Munkaformák

A szokásos tantermi elhelyezkedéssel szemben ezen az órán félkör alakban helyezkedtek el a tanulók, ezzel a terembeosztással egy különleges kommunikációs struktúra jött létre, amely többsíkú és párhuzamos kommunikációt hozott létre, az interakcióminták közül az „összecsatornás vagy abszolút típus”-t. (3) A tanulók tanári kérdésekre vagy egymásra reagáló megjegyzéseinek szabályozását a pedagógus kellő tapasztalattal tartotta kreatív kontroll alatt.

Az órát számomra zavaróan uralta a frontális módszer, ráadásul nagyrészt a meddő kérdésfeltevések, ahol előre lehetett tudni, hogy a tanulónak semmiféle megelőző ismeretük nincs az adott témakörben, mint például népdalgyűjtés Erdélyben a múlt század elején. Itt nem éreztem a kompetencia-alapú oktatás lehetőségeit, az egyéni képességek is csak korlátozottan érvényesültek, a fejlesztésről nem is beszélve, nem vagyok benne biztos, hogy az ilyen típusú kérdésekre adott ön-válaszok megmaradtak volna a tanulók ismereteiben. Nyilvánvalóan értelmezhető kapcsolódás nélkül nem lesz tartós az átadott ismeret. (4) Abban bízhatunk talán, hogy néhány impulzívabb adat meg tudott ragadni későbbi kapcsolódások kiindulópontjaként.

Az óra bizonyos részein szerencsére szerepet kaptak a kooperatív technikák is, például, amikor a különböző stílusú népdalok stílusjegyeit szedték közösen össze a tanulók internetes segítséggel csoportmunkában.

3: Mészáros Aranka: Az osztály csoportszerkezete és hatékonysága (uo. 303. o.)

4: Szivák Judit: A reflektív gondolkodás fejlesztése (Budapest, 2010. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége)

3. Tanár-diák kapcsolat

A tanár-diák interakciót, mint már feljebb utaltam rá, véleményem szerint megterhelte a tanári dominancia. Igaz, ez sosem csapott át a személyiséget bántó bánásmódba, csak a tudás hiányát, hiányosságát érintette, az üzenet arra vonatkozott, hogy elvárható lenne az adott ismeret. (5) Abban sem vagyok biztos, hogy ezzel sikerült fölkelteni az érdeklődést, annak ellenére, hogy egyébként nagyszerű kutatómunkát végeztek a gyerekek, korábban tanult digitális technikák segítségével. Ezzel összefüggésben a motivációt vizsgálva, egyfajta kettősség jellemezte az órát, mert egyrészt nagy örömmel használták ismeretszerzésre, kutatásra a digitális eszközöket, ugyanakkor a téma iránti motiváció, még az osztály általános, egyébként az iskolai átlagnál magasabb kulturális igény szint ellenére is, viszonylag gyenge volt. Későbbi szóbeli reflektálásokból is csak azt tudtam leszűrni, hogy ebben a tekintetben, népdalgyűjtés, régi és új stílusú népdalok, nem sikerült egyelőre felkelteni a tartós érdeklődést. Ugyanakkor reménykedhetünk benne, hogy az ismeretelem megfelelő környezetben a későbbiek során földíázható lesz. (6)

Az óra összsképe is azt mutatta, hogy fegyelmezési szituációk szinte ki sem alakultak, inkább csak az egymás iránti tisztelet területén akadtak zavaró események, mint közbeszólás, a másik tudatlanságának kiemelése. A jutalmazás-büntetés és annak technikái sem domborodtak ki az óra folyamán, ennek egyik oka a tanár-diák viszony stabil, tartalmas megléte, a másik a szokatlan környezet. Ugyanakkor nem lehetett nem észrevenni, hogy egy tanuló kifejezetten sokat jelentkezett, mindig értelmesen tudott hozzászólni a feleletésekhez, mégis rendre kikerült a felszólításokból, sőt olyan is volt, hogy csak ő jelentkezett, mégsem kapott szót. Ezt nem tudom másképp értelmezni, mint egyfajta büntetést, annak ellenére, hogy deklarált célja a nem aktív tanulók helyzetbe hozása volt. (7) Felteszem, hogy az adott tanuló belső motivációját viszont rombolta ezzel a „gesztussal”. (8) Kisebb elismerő szavak persze mindig jutottak a feladatvégzések és beszámolók után, de ezek eléggé elhalványultak a frontális ismeretátadás módszere mellett.

5: Sílaki István: A tanári dominancia buktatói (In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, 28. o.)

6: Barkóczy Ilona-Putnoky Jenő: Tanulás és motiváció (Bp., Tankönyvkiadó, 1984. 228. o.)

7: Dr. Borbély András: A jutalmazás és büntetés alapvető kérdései (Bp., Tankönyvkiadó 1967. 149. o.)

8: Németh Erzsébet: Hogyan jutalmazunk? (In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, 58. o.)

4. Tanári személyiség – kommunikáció, tulajdonságok, vezetési stílus

A verbális kommunikáció terén a tanárnő egy bizonyos tartást, szabályszerűséget követett, talán a kor és a tapasztalat is teszi, hogy inkább a tekintélyének a megőrzésére törekedett, például igen kényszeredetten konstataálta, hogy bizonyos területein a digitális eszközhasználatnak el van maradva a tanítványaihoz képest. (9) Kétségtelen, hogy az új

környezetben észrevehetően nem vagy nem úgy működött az iratlan „tantermi viselkedésszabályzat” (10), mint ahogy azt a szokásos tanteremben megszokott az osztály és a tanár között. A nem verbális kommunikáció apróbb jeleit, mint rosszálló tekintet, homlokráncolás, fejrázás, úgy a helytelen válaszoknál, mint az apróbb fegyelmezetlenségeknél vagy figyelmetlenségeknél használta a tanár, ugyanúgy, mint helyes válaszoknál elismerésként elismerő biccentést, bólintást. Ugyanakkor, ahogy Buda Béla is jelzi, sokszor a tanulói oldalról is érzékelhetők a nem verbális kommunikáció jelzései, amit itt is többször észre lehetett venni, a funkciótlan kérdések, formális, de tartalmatlan párbeszédnek nyomán. (11) Összességében azért azt lehetett látni, hogy jól ismerték egymást: az osztály és a pedagógus, elfogadott fegyelmezési keretek és viselkedési normák jó háttérrel adtak a munkának. A pedagógusi hitelesség tekintetében egy apró zavaró momentumot észleltem, amikor egy feladattal kapcsolatban némi hiányosság merült fel a tanárnő digitális kompetenciáját illetően, és akaratlanul valamiféle zavaros viselkedést okozott pár pillanattal, de ebből én messzemenő következtetéseket nem vonnék le. A szaktanári tudás, műveltség magas színvonalú volt, a népdalok stílusjegyeivel vagy a népdalkutatás történetével rendkívül széles ismeretekkel rendelkezett a tanárnő, és nem tapasztaltam nála semmiféle fásultságot, ami egyébként nem ritka a készségtárgyakat tanító általános iskolai tanároknál. Ha volt is hiányérzetem a lelkesedéssel, a személyes varázs tekintetében, ezt szintén inkább a megváltozott környezet rovására írnám.

A tanárnő az óra egésze alatt megtartotta vezető, irányító funkcióját, az osztályban a strukturált csoport jegyeit lehetett felfedezni, a társas klíma az év e szakaszában nyugodt és kiegyensúlyozott volt ebben az osztályban. A rendbontókra, pontosabban egyre, együtt ügyeltek a tanár és a tanulótársak. A szociálpszichológiai képlet a csoport és a vezető viszonylatában kimunkáltnak volt tekinthető. Lewin klasszikus felosztása szerint inkább demokratikus stílusúnak írnám le a tanárnő óravezetési stílusát, olyan formában tudta vezetni a csoportot, hogy nem volt szükség fegyelmezésre, erősebb beavatkozásra, miközben nem tartotta pszichikai nyomás alatt a csoportot, hanem a tevékenységek jól szervezett, előre elgondolt folyamatával irányította a figyelmet és ezzel a fegyelmet is. Időnként élt autokratikus elemekkel, például az értékelésben néha bántóan szubjektív volt, ugyanakkor engedett teret a csoportok kialakulásának, ellenvéleményeknek is. (12) A másik felosztás szerint feltétlenül feladatorientált volt az óravezetés stílusa, bár abban is volt a személyorientáltságra példa, talán annyi megszorítással, hogy ezek a személyes vonatkozások elég szűk keretre korlátozódtak, magyarul néhányan kiestek a figyelve fókuszából.

9: Kósáné Ormai Vera: Mit üzen Gordon a pedagógusoknak?

(In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, 330. o.)

10: Buda Béla: Kommunikáció az osztályban (uo. 15. o.)

11: Dr. Buda Béla: Az iskolai nevelés – a lélek védelmében (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 103. o.)

12: Zétényi Ágnes: A tanár mint vezető, vezetési stílusok

(In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, 270. o.)

13. Zétényi Ágnes: A tanár mint vezető, vezetési stílusok (uo. 275. o.)

Összefoglalás

Az óra megfigyelése sok tanulsággal szolgált. Az órai alapzaj elfogadható szinten maradt, de nem volt néma csönd, lehetett spontán megjegyzést hozzáfűzni a hallottakhoz, direkt negatív reakciót tanuló irányába nem láttam. A feladatadás mindig egyértelmű volt és érthető, a kérdéskultúrával kapcsolatban merült föl bennem, hogy van-e értelme 13 éves gyerekeknek ilyen szakmai, a magas kultúrában értelmezhető kérdéseket fölteni – megengedve, hogy késleltetett reflexiót kiválthat akár egy későbbi szituációban valakiben a tanulók közül, ha a tartalom valamilyen módon megragadt mégis. Ezek általában olyan kérdések voltak, amelyek inkább a tájékozatlanság kihangsúlyozására szolgáltak, mint egy helyes válasz megtalálására. A másik feltűnő és zavaró elem számomra a tanári mozgás korlátozottsága volt, mintha egyfajta elkülönülést szimbolizált volna ez a tábla előtti álldogálás egész órán, de a tanári-tanulói interakciók ennek ellentmondtak, tehát egyáltalán nem biztos, hogy általános jelenségről volt szó. Visszatérve a tanulságokra, a kérdések korosztályra adaptált megfogalmazása, az ismeretek ennek megfelelő előkészítése és tálalása fontos pedagógiai feladattá nőtt szememben, akár csak az óra felépítése strukturált feladatcsoportokkal és az adott tanulói csoport személyeire szabott értékeléseivel.